

nem a huszadik századi, hanem a reformkori *Erdélyi Híradóra* vonatkozik, ahogy az 59. lapon, a Kókay György által összeállított részben szerepel is; s végül a 302. lapon helyet kapott Szaicz Leó — a róla szóló cikk címe szerint „a katolikus újságírás magyar úttörője” — sem a XX. században fejtette ki úttörő tevékenységét, hanem a XVIII. század második felében harcolt az egyházi reakció megtestesítőjeként prédikációiban és műveiben a felvilágosult, libertinus tanok ellen.

A magyar sajtótörténet válogatott bibliográfiája, amely szinte előzmények nélkül jött

Semmelweis, Karl: *Der Buchdruck auf dem Gebiete des Burgenlandes bis zum Beginn des 19. Jahrhunderts (1582—1823)*. Einsestadt 1972. 98 l., 68 t. (Burgenländische Forschungen, Landesarchiv. Sonderheft. IV.)

Čaplovič, Ján: *Bibliografia tlači v ydaných na Slovensku do roku 1700, diel 1*. Martin 1972 Matica Slovenská. 556 l.

A régi Magyarország azon területeinek múltja, amelyek a népesség alapján ma más államokhoz tartoznak, természetesen mind a magyar, mind a szomszédos országok tudományosságát érdeklik. E területek történelme, művészet- és irodalomtörténete közös kincsünk, és örömmel kell üdvözölnünk minden olyan kezdeményezést, amely a kutatásban való kölcsönös együttműködést erősíti.

A nyomtatott könyvek történetének kutatásában is alakultban van ez az együttműködés. A *Régi magyarországi nyomtatványok 1473—1600* (Bp. 1971.) kutatásához mind az öt szomszédos ország intézményei és kutatói megadták a kívánt felvilágosítást és segítséget. Ugyanakkor magyar részről ők is megkapták mind a levélnemi felvilágosítást, mind a kutatási lehetőségeket, elsősorban az Országos Széchényi Könyvtár által. Ennek eredménye beleépült Burgenland és Szlovákia most megjelent bibliográfiáiba. Az elsőt, amely időben 1823-ig halad, Karl Semmelweis a burgenlandi Landesbibliothek volt vezetője állította össze. A másikat Ján Čaplovič, a Szlovák Tudományos Akadémia könyvtárának volt vezetője Szlovákia területén 1700-ig megjelent könyvekről gyűjtötte egybe. Besztercebánya, Bártfa, Pozsony, Galgóc, Komjáti, Kassa és Lőcse XVI—XVII. századi nyomtatványával foglalkozik. Második kötete, amely a többi nyomdát (Nagyszombat, Trencsén stb.) és a mutatókat kívánja nyújtani, előkészületben van.

Burgenland bibliográfiája elsősorban Johann Manlius nyomdász munkáját (1575—1605)

létre, rendkívül szükséges munka. Szüksége van rá az utóbbi időben fellendült s egyre szervezettebbé váló sajtótörténeti kutatásnak, de egyben hasznos és szükséges minden tudományág és ismeretterület, így az irodalomtörténet kutatói számára is. A szaksajtó problémáinak és az egyes szaklapoknak az irodalmát válogatva is olyan bőséggel közli, amelyből a kutatás gazdagon meríthet. Termékenyítő hatását remélhetőleg hamarosan lemeríthetjük a Sajtótörténeti Könyvtár következő kötetein is.

Fülöp Géza

ismerteti. A kiadványok pontos bibliográfiai leírását jól kiegészítik a címlapokról készült reprodukciók. Manlius Burgenland területén kívül (Ljubljana, Varasd, Sárvár) készített nyomtatványairól is rövid felsorolást kapunk. Táblázat mutatja Manlius 94, eddig ismert nyomtatványának megjelenési helyét és nyelvét. A Burgenland területén nyomtatott kiadványainak fennmaradt plédányairól készített statisztika igen tanulságos és újra figyelmeztet bennünket, milyen ritkák a régi magyarországi nyomtatványok. 58 műből mindössze 5 van, amelyből három vagy több példány maradt meg. Tizenkettőből pedig egyetlen példányt sem ismerünk, további kilenc viszont csonka, vagy néhány lapnyi töredék. Manlius munkáját Farkas Imre folytatta (1606—1619). A bibliográfia húsz sopronkereszúri kiadványát ismerteti. Ezek között van két horvát nyelvű evangélikus énekeskönyv, amelynek egy-egy példányát az elmúlt években fedezték fel Ljubljánában. Farkas Imre később Csepregen állította fel nyomdáját. Ottani működésére azonban a bibliográfia nem tér ki, minthogy Csepregen Burgenlandon kívül fekszik.

A következő nyomdások Burgenland területén hosszú megszokásokkal és csak igen rövid ideig működtek. Így nyomtatványaik száma is igen csekély, 1800-ig mindössze tizenöt. 1801-től azután a Bécsből érkezett Johann Leopold Stotz lett az Eszterházyak udvari nyomdásza Kismartonban, ahol attól kezdve napjainkig folyamatosan működik nyomda. Sajnos Stotz kiadványairól (1801—1823), amelyek különösen színháztörténeti szempontból igen fontosak, a szerző nem ad teljes bibliográfiát. Ez nyilván egy további kötet feladata lesz.

Karl Semmelweis könyve az eddig ismert, de csak szétszórtan közölt bibliográfiai adatokat gondosan összegyűjtve, azokat jól használható egységbe foglalta. A könyv magas színvonalú technikai és nyomdai kiállítása dicséretes és példaadó.

Ján Caplovič bibliográfiája a Szlovákia területén kiadott nyomtatványokról időben kisebb, de területben és a tételek számában jóval nagyobb anyagot ölel fel. A megjelent első kötetben 1676 az ismertett bibliográfiai egységek száma. A szerző ezeknek pontos leírását adja, amelyben szükség szerint a könyv belső tartalmára is kitér, valamint utal az irodalomra és az ismert példányokra. Az igen nagy szorgalommal összegyűjtött műben számos adat van, amely eddig ismeretlen volt, vagy senki sem hívta fel arra a figyelmét. Egy-egy nyomda kiadványai itt jobban áttekinthetők, mint Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárában, mivel itt nem az egy időben, hanem az egy helyen megjelent könyvek adják az anyag elrendezésének fő szempontját. A mű csak a második kötet megjelenésével lesz teljessé és sokoldalú, pontos mutatói feltétlenül jelentősen emelni fogják használhatóságát és értékét.

E bibliográfia kutatási szemlélete szélesebb, min Ludovit' V. Rizner szlovák bibliográfiájáé (*Bibliografia pisomnitva slovenského na spóšob slovníka od najstaršich čias do konca r. 1900, I—VI. Martin 1929—1934*), amely csak szlovák szerzőkkel foglalkozik. Čaplovič bibliográfiája mindent felölel, amit Szlovákia területén nyomtattak, szlovákot, magyart és németet egyaránt.

Hervay Ferenc

Hont Ferenc: A cselekvés művészete. Bp. 1972. Gondolat K. 496 l.

Az európai színházművészet több mint két és félezer éves, előzményei pedig még régebbiek: az ember mimetikus tevékenységének első formái már az ősközösségi társadalomban kialakultak. Ennek ellenére a róla szóló elmélet, a színháztudomány alig néhány évtizedes múltra tekinthet vissza, és a tudományok rendszerében elfoglalt helye, problémaköre, metodikája ma sem egészen tisztázott. Maga a fogalom is félreértésre adhat alkalmat; sokan a tudományos igényű színháztörténettel azonosítják, holott ennél jóval több. A *színháztudomány* úgy viszonylik a *színháztörténet*hez, mint egész a részhez. Célja a színjátszás autonóm, belső törvényszerűségeinek feltárása, alapvető módszere pedig a színjátszást létrehozó, alakító-befolyásoló tényezőknek átfogó, komplex vizsgálata. Eleinte csak néhány részterület — pl. dráma, színjátszás, rendezés, közönségpszichológia — egybeötvezéséről volt szó, ma már nem kevesebb, mint tizenegy ágazatról beszélhetünk. Fontosságai sorrendjükön lehet vitatkozni, annyi azonban

kétségtelen, hogy a színháztudományi kutatás középpontjában a legtagabb értelemben vett színjátéknak kell állnia.

A színháztudomány elméleti alapjait Max Herrmann, a berlini egyetem színháztörténeti professzora rakta le, és ő szervezte meg az első német színháztudományi intézetet is (1923.). Kezdeményezése hamarosan kedvező visszhangra, számos követőre talált. A harmincas években nálunk is egyre többen ismerték fel az új diszciplína jelentőségét, egyik-másik vonatkozásban alkalmazták is eredményeit, anélkül azonban, hogy a színháztörténeti, illetőleg dramaturgiai és színházesztétikai kutatás hagyományos módszerein túlléptek volna. Az úttörés érdeme Hont Ferencé volt, az első „igazi” magyar színháztudományi munkák az ő tolla alól kerültek ki.

Egy sajátos élmény hatására, amely akkor érte őt, amikor mint műkedvelő rendező és színész első ízben vett részt egy színpadipróbán, már kora ifjúságában életcélul tűzte ki magának a színművészetben megvalósuló cselekvés törvényszerűségeinek tanulmányozását. Ifjúkori lelkesedésében, két barátjának, József Attilának és Radnóti Miklósnak biztatására úgy tervezte, hogy megírja az alkotó cselekvés esztétikáját és őt kötetben s színjátszás történetét. Kedvezőtlen külső körülmények miatt tervét ilyen méretekben nem tudta megvalósítani, de szándékát nem adta fel. „Negyvenöt éve vizsgálom, faggatom a színjáték titkait” — írta egyik 1969-ben megjelent tanulmányában, s erről a fáradhatatlan kutatómunkáról tanúskodik most közzétett könyve, régebbi és újabb cikkeinek, tanulmányainak válogatott gyűjteménye.

Előljáróban a kötet néhány személyes vonatkozású darabját emelném ki. (*Kezdetben volt a tett: előszónak szánt önletrajzi beszámoló; Költészet a dobogón: az antifasiszta írók és művészek színházi munkaközösségének, a Független Színpadnak [1937—1943] története; Harc az emlékekkel és A titokzatos hivatás: visszaemlékezések szerzőnk rendezői tevékenységéről.*) Ezekből ugyanis — sok egyéb autobiográfiai érdekességek mellett — két fontos dolgot tudunk meg. Először, hogy Hont a tudományos kutatás mellett szinte megszakítás nélkül rendezői, színespedagógiai és színházszerzői munkásságot is folytatott; másodsor, hogy tizenhét éves kora óta tevékenykedik a munkásmozgalomban. Ez a „titka” életművének. Elmélet, gyakorlat és világnézet harmonikus egysége képesítette őt jelentős új összefüggések feltárására; koncepciójának tudományos kidolgozásához a marxizmus nyújtott segítséget, széles körű forrásanyagból gyűjtött ismereteit pedig a gyakorlatban szerzett tapasztalataival szembesíthette és egészíthette ki.

Ami mármost a kötet további anyagát illeti, ez két fő részre oszlik.